

**MODULE
CONJUNCTUUR EN
ECONOMISCH BELEID
ANTWOORDEN**

HAVO

HOOFDSTUK 1 DE CONJUNCTUURBEWEGING

Paragraaf 1.1 De economische conjunctuur

Opdrachten

- 1 I, IV, V. II is onjuist, omdat bij inflatie de nominale groei hoger is. III is onjuist, omdat bij deflatie de reële groei hoger is.
- 2 De daling ten opzichte van 2008 was (bijna) 4%.
Als we 3,9% nemen: het bbp van 2008 – 3,9% = € 588,43 miljard.
Het bbp van 2008 is dan € 588,43 miljard / 96,1 × 100 = € 612,31 miljard.
- 3 a Als er minder bouwvergunningen worden afgegeven, wordt er in de toekomst dus minder gebouwd. Minder woningen, minder kantoren, minder wegen en minder fabrieken. Dit zegt dus iets over de ontwikkeling van het bbp.
b Faillissementen komen elke week voor en kunnen worden veroorzaakt door uiteenlopende oorzaken, inclusief mismanagement en sterke concurrentie. Maar als het aantal faillissementen duidelijk toeneemt, ligt de oorzaak daarvan waarschijnlijk in een economische terugval. Bedrijven hebben waarschijnlijk te weinig omzet en kunnen hun kosten niet meer betalen. Door deze faillissementen zullen andere bedrijven ook in moeilijkheden kunnen komen, bijvoorbeeld doordat de vraag naar hun producten wegvalt of doordat rekeningen niet betaald worden. In die zin is het aantal faillissementen ook een conjunctuurindicator.
- 4 I, III, IV, V. Deze variabelen stijgen mee als de conjunctuur stijgt en dalen mee als de conjunctuur daalt.
- 5 a laagconjunctuur
b Anticyclisch, want veel geld aan studenten geven (die dat weer snel uitgeven) kan de economie in slechte tijden een beetje helpen. Het is dus anti (tegen) de laagconjunctuur.
- 6 depressie

Paragraaf 1.2 De stand van de economie

Opdrachten

- 7 II-IV-III-I
- 8 1 Er wordt minder besteed, waardoor de overheid dus minder belasting (bijvoorbeeld btw) binnenkrijgt.
2 De werkloosheid stijgt, waardoor de overheid dus meer geld kwijt is aan bijstandsuitkeringen.
- 9 A
- 10 a Bijvoorbeeld: het aanbod van arbeid stijgt meer dan de vraag naar arbeid.
b De arbeidsproductiviteit wordt gemeten in aantal stuks. De vergelijking met de productie moet dus ook in aantal stuks.
- 11 A, want de export is onderdeel van de vraag naar Nederlandse producten. Minder vraag betekent minder omzet. B is fout, want als het Nederlandse bbp daalt, kopen Nederlandse consumenten ook minder producten die uit het buitenland komen. Een daling van het Nederlandse bbp verlaagt zo de Nederlandse import, niet de export.
- 12 Geen van beide. De pensioenen stijgen niet mee met de lonen (dus geen welvaartsvast pensioen), maar ook niet met de prijzen, want er is koopkrachtverlies (dus geen waardevast pensioen).
- 13 Als het in Duitsland economisch slechter gaat (Duitsland wordt een beetje ziek en niest), kopen de Duitsers minder Nederlandse producten en wordt Nederland ook een beetje ziek, economisch gezien.
- 14 a In de periode waarin de lijn van de inflatie boven de lijn van de spaarrente ligt. In dat geval is de daling van de waarde als gevolg van de inflatie groter dan de stijging van de waarde als gevolg van de ontvangen rente.
b Als de inflatie nul is, is de nominale rente gelijk aan de reële rente. Dat is in februari 2015 het geval.

Paragraaf 1.3 Wisselkoersen

Opdrachten

- 15 a depreciatie; kleiner
 b I, want de kopers van Japanse producten hebben yens nodig.
 IV, want de Engelse ponden moeten worden omgeruild in yens.
- 16 De koers van de euro (in ruil voor dollars) stijgt. Voorbeelden waarbij er (meer) euro's gevraagd worden (in ruil voor dollars) zijn dus juist. Dat is het geval bij I, IV, V en VII.
- 17 a De dollarkoers in euro's is $1 / 1,25 = \text{€}0,80$.
 b De koers van de euro daalt van $1 / 1,38$ pond naar $1 / 1,45$ pond.
 Dat is van $0,725$ naar $0,690 = (0,725 - 0,690) / 0,725 \times 100\% = 4,8\%$.
- 18 a $-50P + 86 = 25P + 17 \rightarrow 75P = 69 \rightarrow P = 0,92$
 $Q = 25 \times 0,92 + 17 = 40$ (miljard dollar)
 Dus de totale omzet bedraagt dan $0,92 \times \$ 40$ miljard = $\$ 36,8$ miljard
 b Het aanbod stijgt (de aanbodlijn verschuift dus naar rechts). De koers van de dollar zal dus dalen.
 c Er worden meer dollars aangeboden (in ruil voor euro's). Dat kan het gevolg zijn van meer Amerikaanse beleggingen in Europa, want dan moeten Amerikanen dollars aanbieden om aan euro's te komen die ze vervolgens kunnen beleggen in Europa.

Paragraaf 1.4 De wisselkoers en de betalingsbalans

Opdrachten

19	Vaste koersen	Variabele koersen
Voordeel	Geeft zekerheid aan de internationale handel.	Koers brengt de betalingsbalans in evenwicht.
Nadeel	Koers brengt de betalingsbalans niet in evenwicht. Dit kan tot langdurige afname van de buitenlandse deviezenreserve leiden.	Onzekerheid voor de internationale handel: met welke koers hebben ondernemers te maken?

- 20 a I, II, VI, IX, X
 b III, IV, V, VI, VIII

c

Betalingsbalans van de eurozone met Japan		
Inkomsten	Rekening	Uitgaven
VI	Goederenrekening	III
II	Dienstenrekening	V
IX	Primaire-inkomensrekening	IV
X	Secundaire-inkomensrekening	VIII
I	Kapitaalrekening	VII

- d De transacties waarbij vraag naar euro's is staan aan de linkerzijde (= antwoorden op opdracht 20a). De transacties met aanbod van euro's staan aan de rechterzijde (= antwoord opdracht 20b).

21 2-1-3-6-4-7-5-8

Toepassen

- 22 a A = gestegen; B = appreciatie; C = groter
 b I, II
- 23 a Een vlucht uit de dollar komt neer op een toenemend aanbod van dollars en een toenemende vraag naar yens.
 b Verkocht, want de Japanse centrale bank probeert een koersstijging van de yen te voorkomen. Daarvoor moet het aanbod van yens worden vergroot.
 c Het tegengaan van een koersstijging van de yen voorkomt dat Japanse exportproducten duurder worden en de concurrentiepositie van Japan verslechtert.

- 24 Geapprecieerd, want de koers van de euro uitgedrukt in dollars blijft gelijk en tegelijkertijd stijgt de koers van de euro in ponden. De koers van de dollar in ponden moet zijn gestegen.
- 25 a welvaartsvast - waardevast
 b Bij het volgen van de prijsstijgingen gaan de lonen vijf jaar lang met 2% per jaar omhoog. 2% omhoog kun je berekenen door het beginbedrag met 1,02 te vermenigvuldigen. Vijf jaar achter elkaar komt dan overeen met $1,02^5 = 1,104$. Van 1 naar 1,104 is een stijging van $(1,104 - 1) / 1 = 10,4\%$. Bij het volgen van de lonen: $1,025^5 = 1,131$. Van 1 naar 1,131 is een stijging van 13,1%. In plaats van 13,1% meer pensioen 10,4% meer pensioen is een achteruitgang van $13,1 - 10,4 = 2,7$ procentpunt.
- 26 a De onderlinge goederentransacties tussen de lidstaten staan niet op de betalingsbalans van de Amazona.
 b $(311,7 - 284,6) + \text{saldo dienstenrekening} - 8,7 = 26,3$ (miljard azone)
 saldo dienstenrekening = $26,3 - 27,1 + 8,7 = 7,9$ (miljard azone)
 import van diensten = $84,3 - 7,9 = 76,4$ (miljard azone)
 c Ja, want de toename van de officiële reserves = saldo betalingsbalans = $26,3 - 25,6 = 0,7$ miljard azone. Dit positieve saldo heeft een toename van de valutareserve tot gevolg.
 d Bijvoorbeeld: een investering buiten de Amazona-lidstaten, gefinancierd met middelen van lidstaten van de Amazona.
 Of: het gaat om beleggingskapitaal dat vanuit de Amazona-lidstaten naar het buitenland gaan.
 Of: het gaat om de aflossing van een krediet aan het buitenland.
 e Beleggingen en investeringen in het buitenland leveren rendement op (rente, winst) dat weer (via de inkomensrekening) naar het Amazonagebied gaat.
 f Een koersstijging van de azone zorgt voor een afname van het overschot. Want een koersstijging maakt exportproducten duurder, waardoor de export inzakt.
 g De betalingsbalans is positief. De inkomsten, waardoor er vraag naar azones is, zijn groter dan de uitgaven, waarbij azones aangeboden worden. De gevraagde hoeveelheid is dus groter dan de aangeboden hoeveelheid.
 h Een hogere koers is slecht voor de export (producten worden duurder voor het buitenland). Een lagere rente zorgt ervoor dat beleggers vertrekken, waardoor de koers daalt en de export op peil blijft.
- 27 a Als de Britten minder kopen, kopen ze ook minder buitenlandse producten. Het saldo op de betalingsbalans verbetert dan als gevolg van een daling van de import.
 b De wisselkoers van het pond moet dalen. Dan wordt Groot-Brittannië namelijk goedkoper voor het buitenland (je krijgt bijvoorbeeld meer ponden voor een euro) en kan er meer geëxporteerd worden.
- 28 a De koers van de euro is gedaald. Een kleiner bedrag in Engelse ponden levert een groter bedrag in euro's op, waardoor voor de vestiging in Engeland een winstdaling in ponden kan samenvallen met een winststijging in euro's.
 b Krantenartikel 3, want de institutionele beleggers beleggen steeds meer in het buitenland, waardoor de uitgaven op de kapitaalrekening toenemen.
 c Krantenartikel 1, want de winst van de Engelse tak van de supermarktketen wordt naar Nederland overgeboekt.
 Krantenartikel 3, want een toename van beleggingen in het buitenland leidt voor Nederland tot een toename van ontvangen inkomens uit beleggingen.
- 29 a Duurdere importproducten kunnen via doorberekening in de kostprijs leiden tot een hogere prijs van exportproducten.
 b Er moeten meer euro's voor een dollar worden betaald, waardoor ingevoerde producten (die in dollars worden afgerekend) duurder worden.
 c $\text{€} 11,5 \text{ miljard} \times 1,018 \times \$ 0,88 = \$ 10,30 \text{ miljard}$

HOOFDSTUK 2 DE VERKLARING VAN DE CONJUNCTUURBEWEGING**Paragraaf 2.1 Proloog***Opdrachten*

- 1 Hij pleit voor een anticyclisch beleid. Twee zinnen duiden daar op:
'The last thing a government should do in the middle of a recession is to cut back on spending.' De overheid moet dus niet bezuinigen in een recessie.
'That's why the government has to step in and temporarily boost spending in order to stimulate demand.' De overheid moet meer besteden in een recessie, dus tegen de recessie in (anti).
- 2 Collectieve vraag, want het is de totale vraag naar tomaten, maar niet de totale vraag naar alle producten.

Paragraaf 2.2 Geaggregeerd aanbod en geaggregeerde vraag*Opdrachten*

- 3 a de hoeveelheid productiefactoren en de kwaliteit van de productiefactoren (de stand van de techniek)
b In de ene sector is automatisering met computers en machines beter toepasbaar dan in andere sectoren, zoals bij de zorg voor ouderen.
- 4 Als je uitgaat van de snelheid 100 aan het begin, dan is na één jaar de snelheid $100 \times 2 = 200$, na twee jaar 400 enzovoort. Oftewel: $100 \times 2^{10} = 100 \times 1.024 = 102.400$. Van 100 naar 102.400 = $(102.400 - 100) / 100 = 1.023\%$.
- 5 a Het gaat over de totale consumptie van Nederlanders, de optelsom van alle bestedingen, niet van één bepaald product of van een productgroep.
b Bij de grafiek is gegeven dat het om 'volume' gaat, oftewel: in aantal stuks berekend.
c Er staat '% verandering ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder'. Alleen de lengte van de staaf in augustus 2015 is dus voor het antwoord van belang: de lengte is (ongeveer) 1,5%.

Paragraaf 2.3 Trendmatige groei*Opdrachten*

- 6 Het reële bbb, want de LTGA-lijn verschuift naar rechts naar een hogere Y als gevolg van een betere techniek en/of meer productiefactoren. Dat past bij een verhoging van het aantal stuks dat geproduceerd kan worden, dus het reële bbb.
- 7 – meer en betere productiefactoren
– een stijging van de lonen waardoor de koopkracht en dus de vraag stijgt.

Paragraaf 2.4 De conjunctuurbeweging*Opdrachten*

- 8 a – Sociale norm: de verstandhouding tussen aanbieders en hun klanten. Aanbieders zijn bang dat ze hun klanten weg te jagen als ze hun prijzen te vaak aanpassen.
– Productiekosten kunnen niet snel worden aangepast, bijvoorbeeld door lopende contracten.
– Het is moeilijk om te bepalen bij welke prijs de winst maximaal is. Ondernemers gebruiken daarom liever hun ervaring (hun 'boerenverstand') voor de keuze van de beste prijs.
b De loonkosten worden als belangrijke oorzaak genoemd. Omdat deze kosten niet snel aangepast kunnen worden, kunnen ook de prijzen van diensten (waarvoor veel arbeid nodig is) niet snel worden aangepast. Dit past bij opdracht 8a bij 'Productiekosten kunnen niet snel worden aangepast.'
- 9 a A = prijspeil; B = prijspeil; C = langetermijngroeipad; D = stijgt; E = prijspeil;
F = prijspeil; G = langetermijngroeipad
b de prijsrigiditeit
- 10 VII-II-V-I-IV-VI-III

Toepassen

- 11 Prijsrigiditeit, want de prijs van grond moet dalen om de prijs van nieuwbouwwoningen op een niveau te krijgen dat ze weer verkocht worden. Vooral de laatste zin duidt op prijsrigiditeit: 'Slechts 35 procent van de onderzochte gemeenten heeft de grondprijs aangepast aan de huidige omstandigheden.'
- 12 De lonen worden niet aangepast binnen de bestaande werkkring, bijvoorbeeld omdat vakbonden dat kunnen tegenhouden. Pas nadat werknemers ontslagen zijn en ze daarna voor een minder loon weer een nieuwe baan gevonden hebben, is het gemiddelde loonniveau gedaald.
- 13 Grafiek 3, want de vraaglijn verschuift naar links (er is immers crisis, de koopkracht daalt), maar de aanbodlijn verschuift niet waardoor er een aanbodoverschot (= werkloosheid) ontstaat.
- 14 Bijvoorbeeld: tijdschriften hebben te maken met een trouwe lezersgroep die snel afhaakt als de prijs wordt verhoogd. Of: de abonenthouders zijn het abonnement aangegaan bij een bepaalde prijs en zien voortdurende prijsveranderingen als onbetrouwbaar gedrag van de aanbieder.
- 15 a De vraaglijn verschoof fors naar links, maar de prijs daalde in eerste instantie naar P_2 in plaats van P_3 (waar vraag en aanbod aan elkaar gelijk zijn).
b Na de vraaguitval werden alleen de beste huizen nog verkocht, waardoor de gemiddelde verkoopprijs niet representatief meer was voor het totale aanbod van huizen. Maar bezitters van een minder goed huis wilden ook de (gemiddeld te hoge) marktprijs ontvangen.
- 16 a 'Om weer concurrerend te worden, zouden de lonen moeten dalen, maar dat lukt slecht door de starre Griekse arbeidsmarkt.'
b 'Ambtenaren kunnen niet ontslagen worden en in de private sector hebben de vakbonden een relatief sterke positie.' Sterke vakbonden kunnen aanpassing van de lonen aan werkloosheid of een lage arbeidsproductiviteit tegenhouden.
- 17 a Hoe lager de bezettingsgraad, hoe minder afzet de bedrijven hebben ten opzichte van hun capaciteit, hoe lager de conjunctuur.
b Nee, de bezettingsgraad is ongeveer 82%, de capaciteit wordt dus niet helemaal gebruikt.
- 18 Griekenland had veel beschermde beroepen. Dit beperkte de onderlinge concurrentie en hield de prijzen dus kunstmatig hoog. Bron 28 geeft dus een oorzaak van de voortdurend (te) hoge inflatie (en dus de prijsrigiditeit) in Griekenland ten opzichte van de andere landen in de eurozone.
- 19 A = wat de klant; B = de markt aanbiedt; C = verlagen

HOOFDSTUK 3 CONJUNCTUURPOLITIEK**Paragraaf 3.1 Economisch beleid***Opdrachten*

- 1 a A = procyclisch, want de regering maakt de crisis erger met bezuinigingen en versterkt met belastingverlaging in een tijd dat het beter gaat ook de economie. Als het beleid de schommeling van de conjunctuur versterkt, is dat procyclisch.
B = anticyclisch, want Wiesmann ging investeren in een slechte tijd, dus een beleid tegen (anti) de conjunctuur in.
C = anticyclisch, stimuleren in zwakke tijd, afremmen in hosanna (goede) tijd is precies tegengesteld handelen, dus 'anti'.
- b Ja, vanaf de tweede helft van 2014 groeit de economie weer en is anticyclisch beleid met belastingverlagingen niet nodig.
- c Lager, omdat de groei in de winter wat lager ligt, bijvoorbeeld door minder productie in de landbouw. Omdat de invloed van de winter het beeld vertekent, is de index voor dat seizoen gecorrigeerd en dus wat hoger getekend (alsof er geen winter is).
- d De staven geven het verschil ten opzichte van een jaar eerder. Deze staven zijn dus al gecorrigeerd voor het seizoen. Een jaar eerder is het immers hetzelfde seizoen.
- 2 a Bijvoorbeeld: een werknemer produceert eerst 100 stuks bij een loon van € 100 = € 1 kostprijs per stuk. De werknemer produceert vervolgens 110 stuks bij een loon van € 100 = $\frac{€ 100}{110} = € 0,909$ kostprijs per stuk.
Van € 1 naar € 0,909 = (afgerond) 9,1%.
- b Bijvoorbeeld: lagere lonen, beteugeling van de inflatie.
- 3 Bijvoorbeeld: een lager btw-percentages verlaagt direct het prijspeil.

Paragraaf 3.2 Automatische stabilisatoren*Opdrachten*

- 4 a Mensen hebben recht op een uitkering wanneer zij werkloos raken. Een toename van de werkloosheid leidt dus automatisch tot een toename van de overheidsuitgaven, waardoor de vraaguitval beperkt blijft.
- b Bij deze investeringen is geen sprake van een automatisme. De overheid moet de (politieke) beslissing nemen om de uitgaven te verhogen (of om het niet te doen natuurlijk).
- 5 a De lonen stijgen niet of nauwelijks of dalen zelfs. De winsten dalen. De belastingen (in box 1) zullen door het progressieve stelsel relatief nog sterker dalen, omdat een kleiner deel van het inkomen in de hoogste schijf valt.
- b In een laagconjunctuur neemt de werkloosheid snel toe. De uitgaven aan bijstand en huursubsidie zullen snel toenemen.
- c Ja, als het belastingpercentage stijgt, neemt de beweeglijkheid van de conjunctuurlijn af. Hetzelfde effect zie je nog sterker bij de sociale uitkeringen.
- d Automatische stabilisatoren zorgen ervoor dat de vraaguitval tijdens een laagconjunctuur wordt gedempt. Tegelijkertijd nemen de inkomsten van de overheid sterk af en de uitgaven sterk toe. Er ontstaat een begrotingstekort. In tijden van hoogconjunctuur is het precies andersom. De overheidsbegroting schommelt dus juist sterk bij conjuncturele schommelingen.

Paragraaf 3.3 Monetair beleid

Opdrachten

- 6 a Mensen zijn bij slechte berichten bang dat de bank misschien failliet gaat. Zonder depositogarantiestelsel zouden spaarders onmiddellijk hun geld van de bank halen, waardoor de bank inderdaad failliet gaat. Maar dankzij het garantiestelsel denken ze mogelijk: ik krijg mijn geld toch wel terug, ook al gaat de bank failliet. Ze halen hun geld niet van de bank, waardoor de bank overeind zou kunnen blijven.
- b 'Voor klanten waren deze provisies niet gemakkelijk te achterhalen, temeer ze opgenomen werden als onderdeel van de lening.'
- c Dat past bij 'toezicht op aanbieders van financiële producten'. De centrale bank had hogere eisen kunnen stellen aan de producten die verkocht werden, bijvoorbeeld dat de informatie over de kosten duidelijker voor de klant had moeten zijn.
- 7 productieomvang
- 8 A2, B3, C1
- 9 $M \times V = P \times T$
 $M \times 8 = €6 \times 80 \text{ miljard} = €480 \text{ miljard}$
 $M = €480 \text{ miljard} / 8 = €60 \text{ miljard}$
- 10 De reële productie blijft achter bij de hoeveelheid geld in omloop. Bij een gelijkblijvende omloopsnelheid zal de vergroting van de geldhoeveelheid dus voor inflatie zorgen.
 In formule: $M \uparrow \times V = P \uparrow \times T \uparrow$
- 11 a Geld dat thuis ligt, heeft een omloopsnelheid van nul en verlaagt dus de gemiddelde omloopsnelheid van het geld.
- b De omloopsnelheid van het nog wel in omloop zijnde geld kan iets hoger worden, maar zal de daling van $M \times V$ niet helemaal compenseren. Het gevolg is dat P zal dalen en/of T zal dalen.
- 12 a Bijvoorbeeld:
- De werkloosheid stijgt waardoor veel mensen hun schuld niet meer kunnen terugbetalen.
 - De rente in het land daalt waardoor op hypotheek veel minder verdiend wordt.
 - Er is een forse toename van het aantal scheidingen, waardoor gezinnen in de problemen komen om aan de verplichtingen van de lening te voldoen.
- b Toezicht houden op de banken: erop toezien dat ze een gezonde balans hebben en tegen een stootje kunnen in slechtere economische tijden.
- 13 Ontslagen om de kosten te drukken, verminderen van de hoeveelheid hypotheek, strengere selectie van klanten.
- 14 a Een vergroting van de geldhoeveelheid M zal bij een gelijkblijvende (of minder sterk dalende) omloopsnelheid V leiden tot een grotere vraag naar goederen en diensten. Maar deze grotere vraag zal voor het grootste deel opgevangen worden door een vergroting van T , omdat er sprake zal zijn van onderbenutting van de productiecapaciteit.
 Oftewel: niet P zal stijgen als bedrijven capaciteit overhebben, maar T omdat zij tegen dezelfde prijzen meer gaan produceren.
- b De extra dollars komen in de economie terecht en worden gebruikt voor bestedingen. Een deel van die bestedingen heeft import van goederen tot gevolg, waardoor het aanbod van dollars in ruil voor andere valuta stijgt. Dit extra aanbod verlaagt de koers van de dollar.

Toepassen

- 15 a reporente
 b Bij deflatie dalen de prijzen. Als consumenten dus wachten met kopen, kunnen zij over een tijdje de gewenste producten goedkoper kopen. Dit uitstelgedrag verlaagt de bestedingen en verzwakt zo de conjunctuur.
- 16 a A = geld moeten betalen; B = liever gaan uitlenen aan gezinnen en bedrijven
 b Als de ECB obligaties koopt, betaalt ze met euro's. Met deze opkoopactie komt er dus ook meer geld in omloop.
 c (1) De inflatie volgt de olieprijs. Oftewel: de schommeling van de olieprijs bepaalt of er inflatie is. Het gebrek aan inflatie komt dus door lage olieprijsen, niet door een zwakke conjunctuur.
 (2) De olieprijs schommelt sterk. Als de olieprijs weer stijgt, is het probleem van geen inflatie ook weer verdwenen.
- 17 a Bijvoorbeeld:
 – Lagere rente maakt het financieren van investeringen goedkoper en zal leiden tot meer investeringen. Dit leidt tot een stijging van de productie.
 – Een lagere rente maakt lenen aantrekkelijker en sparen minder aantrekkelijk, waardoor de particuliere consumptie zal toenemen. Dit leidt tot een stijging van de productie.
 b Bij geruchten dat een bank ziek is, halen mensen hun geld van de bank. De bank kan al het opgevraagde spaargeld niet teruggeven (een groot deel is uitgeleend) en gaat failliet.
 c Een goed antwoord bestaat uit twee delen:
 1 Als bij een gelijke omvang van M de omloopsnelheid van het geld (V) daalt doordat consumenten en producenten minder besteden ...
 2 ... zal bij een gelijkblijvend prijsniveau (P) de productie (T) dalen, waardoor de werkgelegenheid zal dalen en de werkloosheid zal stijgen.
 d A = aandelen; B = 5,04%; C = verhoogd; D = laag
 Bij B is de berekening: € 246 miljard – € 1,1 miljard – € 2,7 miljard – € 7,8 miljard – € 0,2 miljard = € 234,2 miljard. Van € 234,2 miljard naar € 246 miljard is 5,04%.
 e Een aantal banken ging failliet. Mensen werden bang om spaargeld naar een bank te brengen, omdat ze niet zeker wisten of ze het geld wel terug zouden krijgen na een faillissement.
 f De centrale banken verlaagden de rente nog meer. Banken moesten meer reserves aanhouden en werden dus weer wat betrouwbaarder voor klanten, waardoor een lagere rente voldoende was om klanten vast te houden en nieuwe klanten binnen te halen.

Naar het examen

- 1 a $101,3 / 98,8 \times 100 = 102,5 \rightarrow 2,5\%$
 b In cao's worden afspraken gemaakt over loonstijgingen voor een periode van één of twee jaar, zodat er in die periode geen loonaanpassingen kunnen plaatsvinden als de marktsituatie verandert (zoals bij negatieve groei).
 c Werkgevers moeten nu langer de loonkosten van oudere, duurdere werknemers betalen en kunnen deze niet vervangen door jongere, vaak goedkopere werknemers.
 d $A = 2,6 - 0,2 = 2,4$
 $B = € 270.500 / € 35.750 \times 100 = 756,6$
 e Bij groepen met een hoger inkomen zie je hogere stijgingspercentages.
 f Eefje. De curve moet in 2012 verder van de 45-graden lijn afliggen dan in 2011. Dat is bij Pieter en Eefje het geval. In 2012 is de optelsom van de vier gemiddelde inkomens € 329.500. De eerste twee groepen (50% van de personen) komen opgeteld op € 26.875 + € 35.750 = € 62.625 uit. Dat is 19% van € 329.500. Deze combinatie is bij Eefje onderdeel van haar curve, bij Pieter niet.

- 2 a Voorbeelden van een juist antwoord zijn:
- boycot van Chinese producten
 - quotering van de import uit China
 - verscherping van de kwaliteitseisen aan Chinese producten
 - verscherping van de douanecontroles op Chinese producten
- b Voorbeelden van juiste beschrijvingen zijn:
- China zal reageren met handelssancties tegen exportproducten van de VS, waardoor de VS minder zal exporteren (handelsoorlog).
 - De inflatie in de VS zal toenemen als gevolg van invoerheffingen op Chinese producten
 - Het consumentensurplus in de VS zal dalen als gevolg van minder (goedkope) Chinese importen.
 - China zal reageren met verscherping van regels, voorwaarden en dergelijke voor directe investeringen van Amerikaanse bedrijven in China, waardoor de groeiperspectieven van de economie van de VS minder worden.
- c De koers in maart 2010: $1,0183 \times 0,146 = 0,149$ (dollar)
De koers van 1 yuan zou zijn: $0,149 / 0,6 = 0,25$ (dollar)
- d Voorbeelden van juiste argumenten zijn:
- Uit bron 8 is af te leiden dat in China de binnenlandse (particuliere) consumptie een relatief kleine bijdrage levert aan het bbp, hetgeen zou kunnen wijzen op onvoldoende compensatie voor het wegvallen van exportmarkten.
 - Uit bron 9 is af te leiden dat het aandeel van de export in het bbp / de waarde van de export in 2009 is afgenomen. De beperkte koersstijging van de yuan heeft vanaf maart 2009 al zeer nadelige gevolgen gehad voor de internationale concurrentiepositie van de Chinese exporteurs.
 - Uit bron 9 is af te leiden dat de economische groei van China (% mutatie bbp) vanaf 2007 vertraagt, waardoor de Chinese economie minder goed in staat zal zijn afzetvermindering van de exportgerichte sectoren op te vangen.
- e Uit bron 9 (onderdeel B) is af te leiden dat de reële groei van het bbp (economische groei) in 2009 nog steeds hoog is en elk jaar vrijwel gelijk is aan de groei van de particuliere consumptie. De groei heeft dus weinig last van een exportterugval (zoals in 2009).
Of: uit bron 9 (onderdeel B) is af te leiden dat de investeringen van bedrijven en overheid juist sterk groeien. Dat kan betekenen dat productiecapaciteit die vrijvalt door lagere export ingezet wordt voor een grotere productie van kapitaalgoederen.
- 3 a De koers daalt van $1 / 0,81$ naar $1 / 0,93$, dus van 1,235 naar 1,075. Dat is een daling van $(1,235 - 1,075) / 1,235 = 13,0\%$.
- b Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.
- Beleggers zijn bang dat in euro's belegde bedragen (bijvoorbeeld beleggingen in obligaties van eurolanden) hun waarde verliezen (als landen het geleende geld van de obligaties niet terug kunnen betalen) en ruilen deze beleggingen om in Panonische pano's, zodat de vraag naar pano's stijgt.
 - Beleggers kunnen de belegde euro's ook omruilen in pano's, omdat ze bang zijn dat:
 - * de rendementen in het eurogebied dalen als gevolg van de crisis;
 - * de koers van de euro daalt, waardoor het rendement daalt voor beleggers in euro's uit niet-eurolanden.
- c Bij krantenkop 1: deze Duitse spaarders zullen pano's aanbieden in ruil voor euro's, waardoor de koers van de pano in euro's juist zal dalen.
Bij krantenkop 2: minder import uit Panonië zal leiden tot minder vraag naar pano's in ruil voor euro's, waardoor de koers van de pano in euro's juist zal dalen.
- d De centrale bank had op de valutamarkt pano's moeten verkopen (in ruil voor euro's zodat het aanbod van pano's stijgt en de koers (prijs) van de pano daalt.

- 4 a Een land kan niet door de overige lidstaten uit de EMU worden gezet, maar kan wel vrijwillig vertrekken. Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:
- Een EMU-lidstaat kan risicovolle (financiële) beslissingen nemen zonder het risico te lopen zijn EMU-lidmaatschap te verliezen.
 - Een EMU-lidstaat zal zich niet of minder inspannen om bij overschrijding van de normen de juiste maatregelen te nemen, omdat er geen risico is op verlies van het EMU-lidmaatschap.
- b A = lager; B = obligaties; C = te betalen; D = meer noodzakelijk;
E = overheidsbegroting
- c Tim:
- Stap 1: Door de onbetrouwbaarheid van de cijfers over de Griekse overheidsfinanciën (en de te hoge overheidsuitgaven) daalt het vertrouwen op de financiële markten.
Stap 2: En daarmee dalen ook de koersen van Griekse (staats)obligaties.
Stap 3: Pensioenfondsen die een deel van de ontvangen premies hebben belegd in deze obligaties, zien het opgebouwde vermogen minder waard worden.
Stap 4: Hierdoor dreigen de pensioenfondsen geld tekort te komen voor toekomstige pensioenaanspraken.
- Sylvester:
- Stap 1: Om de leningen terug te kunnen betalen zal de financiële positie van de Griekse overheid blijvend verbeterd moeten worden.
Stap 2: Dat kan de Griekse overheid bereiken door haar uitgaven blijvend te verlagen, bijvoorbeeld door het verlagen van ambtenarensalarissen (of door haar inkomsten blijvend te verhogen, bijvoorbeeld door vermindering van de belastingontduiking).
Stap 3: Daarmee zal het Griekse begrotingstekort dalen en zal Griekenland beter kunnen voldoen aan de normen van het stabiliteitspact.
- 5 a 1, 3 en 5 komen op de lopende rekening, 2 en 4 op de kapitaalrekening.
- b $1 / 5,56 = 0,1799$
 $1 / 6,45 = 0,1550$
 $(0,1550 - 0,1799) / 0,1799 \times 100\% = -13,84\%$
De daling bedraagt dus 13,84%.
- c Het verlagen van de overheidsuitgaven. Het IMF stelt als eis dat de Egyptische overheid stopt met de miljardensubsidiëring van primaire goederen zoals brood, vlees, melk, benzine enzovoort, zodat de overheidsuitgaven zullen dalen.
- d Door het verstrekken van de noodlening wordt het vertrouwen van de buitenlandse beleggers in Egypte hersteld, waardoor buitenlandse beleggingen in Egypte zullen toenemen.
- e Het verstrekken van een noodlening is een signaal voor een verslechterde economische situatie. Risico-aversie bij buitenlandse beleggers zorgt ervoor dat zij Egypte zullen mijden.
- f Het gevolg van de toenemende onrust op de wisselkoers: buitenlandse toeristen zullen Egypte mijden, waardoor de exportbestedingen afnemen; hierdoor neemt de vraag naar het EGP af, waardoor de wisselkoers daalt. Het gevolg van de wisselkoersverandering op de inflatie: door de koersdaling van het EGP worden importgoederen duurder (deze prijsstijging werkt door in het binnenlands prijsniveau), waardoor de inflatie toeneemt, de koopkracht daalt en de bestedingen van de Egyptenaren afnemen.

- 6 a De importwaarde eind januari is
 $4.510 \text{ miljard yen} + 1.475 \text{ miljard yen} = 5.985 \text{ miljard yen}$.
 De importwaarde begin januari is
 $5.985 \text{ miljard yen} / 1,10 = 5.441 \text{ miljard yen}$ (afgerond)
- b 1 Door de economische crisis importeren de VS minder uit Japan, waardoor Japan minder exporteert.
 2 Door een dure yen is de export van Japan relatief duur voor het buitenland en zal daardoor afnemen / is de import relatief goedkoop en zal daardoor toenemen.
- c De omloopsnelheid van het geld (V) en ook het aantal transacties (T) worden constant verondersteld, zodat een daling van de geldhoeveelheid (M) leidt tot een daling van het prijsniveau (P).
- d Bijvoorbeeld:
 Stap 1: Consumenten stellen hun aankopen uit, omdat ze op termijn een verdere prijsdaling verwachten (waardoor de koopkracht stijgt).
 Stap 2: Bedrijven stellen de prijzen naar beneden bij om de vraag van de consumenten te stimuleren.
- e Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:
 Het verhogen van de overheidsuitgaven beïnvloedt de conjunctuur direct en het verlagen van de tarieven van de inkomstenbelasting in mindere mate, omdat mensen hun extra inkomen voor een deel ook sparen (= spaarlek) en aan buitenlandse producten uitgeven (= importlek).
 Of: het verlagen van de tarieven van de inkomstenbelasting zet consumenten onvoldoende aan tot extra binnenlandse bestedingen, aangezien er toch al voldoende koopkracht is als gevolg van deflatie. Uitbreiding van overheidsuitgaven heeft wel het gewenste effect.
- f A = 2 (Binnenlandse bestedingen Japan stijgen.)
 B = 5 (Laagconjunctuur slaat om in hoogconjunctuur.)
 C = 3 (Wisselkoers yen ten opzichte van dollar daalt.)
 D = 4 (Import voor Japan wordt duurder.)
 E = 1 (Japanse export neemt toe.)
- 7 a Stap 1: $1 \text{ USD} = 4,70 - 0,20 = 4,50 \text{ ARS}$
 Stap 2: $1 \text{ ARS} = 1 / 4,50 = 0,22 \text{ USD}$
- b kop 1 – kop 4 – kop 3 – kop 2
 De verklaring:
 Toen de koers van de dollar steeg (kop 1), ging de peso mee omhoog (kop 2), deze twee munten waren immers gekoppeld. Een dure peso maakt de exportproducten te duur (kop 3), wat slecht is voor de economie, waardoor het vertrouwen van beleggers daalde en de kapitaalexport daalde (kop 2).
- c Door een koersdaling van de peso verbetert de internationale concurrentiepositie van Argentinië, waardoor de export toeneemt (en de import afneemt).
- d Door een koersdaling van de peso worden geïmporteerde grondstoffen en goederen relatief duur. Als deze hoge importprijzen worden doorberekend in de consumentenprijzen, ontstaat er inflatie.
 Of: door een koersdaling van de peso worden geëxporteerde grondstoffen en goederen relatief goedkoop. Als door deze toenemende vraag de productiecapaciteit wordt overschreden, ontstaat er bestedingsinflatie.
- e – Bij rente verhogen: voor een renteverhoging worden buitenlandse beleggers en spaarders aangetrokken, waardoor de vraag naar de peso's toeneemt en de koers zal stijgen.
 – Bij aan- en verkooptransacties op de valutamarkt: op de valutamarkt worden peso's gekocht in ruil voor dollars, waardoor de koers van de peso gaat stijgen.